Türk Cumhuriyetlerinin Alfabe Mücadelesi ve Kazakistan'ın Harf Devrimi Kararı

1920'li yıllarda Sovyet Rusya'nın egemenliği altında yaşayan Türkler arasında başlayan Latin alfabesi esaslı "Yeni Türk Alfabesi"ne geçiş tartışmaları, 1930'da hemen hemen bütün Türklerin "Birleştirilmiş Yeni Türk Alfabesi"ni kabul etmesi ve kullanması kararı ile sonuçlanmıştır. Özellikle 1928 yılında Türkiye'nin de Latin alfabesini kabul etmesiyle "Birleştirilmiş Yeni Türk Alfabesi" hareketiyle bütün Türkler arasında alfabe birliği sağlanmış ve sonuçta dil birliğine giden yol açılmıştır. Ancak Sovyet Rusya, bu durumu kendi geleceği açısından bir tehdit unsuru olarak algılamıştır. Rus yöneticiler sadece bu yeni alfabeyi ortadan kaldırıp yerine "Kiril" alfabesini kabul ettirmekle kalmamış, kendi vatandaşı olan Türklerin de ortak Latin alfabesine geçişi konusundan çalışan, bu düşünce üzerine çaba gösteren bilim adamı ve düşünürleri sürgün ve idam ile yok ederek Türkler arasındaki bu önemli olayın bütün izlerini silmeye çalışmıştır.[1]

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan Türk cumhuriyetlerinin bazıları Türkiye'nin de destek ve teklifiyle alfabe konusunda yeni adımlar atmıştır. Azerbaycan, Şubat 1992'de Latin alfabesine geçerken, Türkmen Parlamentosu 12 Nisan 1993'te 2000 yılına kadar kademeli olarak Latin alfabesine geçme kararı almış ve bunu gerçekleştirmiştir. Özbekistan ise Eylül 1993'te Latin alfabesine geçme kararı almıştır. Bugün bu üç Türk cumhuriyeti de geçiş sürecini tamamlamış ve "Otuz Dört Harfli Çerçeve Türk Alfabesi"nden farklı birkaç harf dışında Latin esaslı alfabeyi tüm alanlarda kullanmaya başlamıştır.[2]

Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçiş bu yeni kurulan cumhuriyetlerde Rus etkisinin sınırlandırılması anlamı taşıdığından Rusya'yı rahatsız eden bir hamle olarak görülmüştür. Ekonomik anlamda dış yardıma muhtaç ve kırılgan bir yapıya sahip olan Kırgızistan ise Rusya'nın tepkisini çekmemek adına böyle bir girişimde bulunmamıştır. Hatta 2001 yılında gerçekleştirdiği anayasa değişikliğiyle Kırgızca ile birlikte Rusçayı da resmî devlet dili olarak kabul etmiştir. Kazakistan'da ise 1990'ların başında nüfusun etnik dağılımında Kazaklar ve Ruslar neredeyse eşit oranlara sahipti. Bu sebeple hem kendi içindeki Rus nüfustan hem de Rusya'nın vereceği reaksiyondan çekinen Kazakistan uzun süre alfabe ile ilgili bir değişiklik kararı almamıştır.

İran nükleer müzakerelerine Almatı'da ev sahipliği yapan, Rusya ve Türkiye arasında yaşanan uçak hadisesinden sonra oluşan siyasi krizde arabulucu rol oynayan Kazakistan, Suriye savaşının sonlandırılmasına dair yürütülen Astana görüşmelerinde de yine ev sahipliği rolünü üstlenmiştir. Son yıllarda diplomatik anlamda görünürlüğü artan Kazakistan, ekonomik olarak da ciddi gelişmeler kaydederek Avrasya'nın önemli devletlerinden biri haline gelmiştir. Kazakistan nüfusunun etnik dağılımında da Rusların oranı 1990'lara göre oldukça azalmış ve %20'lere kadar gerilemiştir.

Son yıllarda siyasi ve ekonomik anlamda gelişme gösteren Kazakistan, alfabe değişikliği konusunda da önemli bir adım atmıştır. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, 12 Nisan'da resmî internet sitesinde yayımlanan "Oryantasyon: Geleceğin Manevi Canlanması" isimli makalesinde, Kazakistan hükümetine 2017 yılı sonuna kadar Kazak Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçiş için hazırlanma talimatı vermiştir.[3] 2017 yılının sonu itibarıyla bilim adamları ve akil insanlarla yapılacak toplantıların ardından tek standartta Latin alfabesi esasında yeni bir Kazak alfabesinin hazırlanması gerektiğini dile getiren Nazarbayev, 2018'de ortaokul kitaplarının latin alfabesi ile yayınlanması gerektiğini belirtmiştir. Latin alfabesine geçişin ilk döneminde hem Kiril hem Latin alfabesi kullanılması planlanırken, 2025 yılına kadar bütün kitaplar, dergi ve resmî belgeler Latin alfabesi ile yayınlanmaya çalışılacaktır.

10. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar ülkede Arap alfabesinin kullanıldığını belirten Nazarbayev, 1929 yılında Latin alfabesine geçme kararının alındığını, Kiril alfabesine ise 1940 yılında geçildiğini belirtmektedir. Bugünkü kararın siyasi nedenlere bağlı olduğunu söyleyen Kazakistan Cumhurbaşkanı, dünyayla daha fazla entegre olmak için Latin alfabesinin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca şu da bir gerçek ki, Kazakistan'ın aldığı bu kararla özellikle genç nesil arasında Rusya'nın ve Rusçanın etkisi oldukça azalacaktır. Yerel dilin önem kazanacak olması diğer Türk cumhuriyetleriyle olan bağı da kuvvetlendirecektir.

1920'li yıllarda Türkler arasında oluşturulmaya çalışılan ortak alfabe birliği başarısızlığa uğramış olsa da Kazakistan'ın aldığı bu kararla hedefe oldukça yaklaşılmıştır. Kırgızistan haricindeki bütün Türk cumhuriyetlerinin Latin alfabesini kullanacak olması, Türk dili konusunda da yeni ortak çalışmaların

yapılmasını kolaylaştıracaktır. Özellikle Türkiye ve Kazakistan arasındaki kültürel ilişkiler de bu süreçle birlikte hızlı bir gelişim gösterebilir. Latin esaslı alfabenin kullanılması, halklar arasında iletişimi daha kolay hale getirme potansiyeli taşımaktadır.

Alfabe değişikliğinin kültürel etkisi ne olursa olsun 1940'ta Sovyet baskısı ile kabul ettirilmiş Kiril alfabesinin değiştirilecek olması, Kazak siyasetinin bağımsızlığı açısından çok önemli bir göstergedir. Ancak yine de yakın dönemde Kazakistan'ın Rusya ile siyasi ilişkilerini bozacak adımlar atması beklenmemelidir.

---

[1] Betül Arslan, "Sovyet Rusya Hakimiyetinde Yaşayan Türklerin Ortak 'Birleştirilmiş Türk Alfabesi'nden 'Rus Kiril' Alfabesine Geçirilmesi", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 40, 2009.

[2] İsa Özkan, "Bağımsızlıklarının 15. Yılında Türk Cumhuriyetlerinde Eğitim ve Sosyal Değişme", ATO-Türk Ocağı Yayınları, 2007, s. 93-94.

[3] "Nazarbayev, Kazakistan'ın Latin Alfabesine Geçişini İlan Etti", *Kırım Haber Ajansı*, 12 Nisan 2017.